

Психофізична підготовка працівників органів внутрішніх справ до несення служби в особливих умовах

У статті розкрито особливості організації психологічної та фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ до несення служби в особливих умовах. Розглянуто мету та завдання психофізичної підготовки. Виділено три основних етапи формування готовності до несення служби в особливих умовах, до дій в екстремальних ситуаціях. Виявлено групи чинників, що впливають на ефективність реагування працівників міліції на екстремальну ситуацію. Окреслено групи чинників, які необхідно враховувати під час проведення психологічної підготовки.

Ключові слова: психологічна підготовка, фізична підготовка, професійна діяльність, особливі умови несення служби, правоохоронні органи.

В статье раскрыты особенности организации психологической и физической подготовки сотрудников органов внутренних дел к несению службы в особых условиях. Рассмотрены цели и задачи психофизической подготовки. Выделены три основных этапа формирования готовности к несению службы в особых условиях, к действиям в экстремальных ситуациях. Определены группы факторов, влияющих на эффективность реагирования работников милиции на экстремальную ситуацию. Описаны группы факторов, которые необходимо учитывать при проведении психологической подготовки.

Ключевые слова: психологическая подготовка, физическая подготовка, профессиональная деятельность, особые условия несения службы, правоохранительные органы.

Постановка проблеми. Якість професійно-психологічної підготовки визначає ефективність діяльності співробітників правоохоронних органів у складних та екстремальних умовах несення служби. В переважній більшості випадків працівники міліції знаходяться в ситуаціях, які потребують швидкого прийняття рішень щодо знешкодження або затримання злочинців, припинення масових заворушень, звільнення заручників.

Належна організація професійної, в тому числі і психофізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ суттєво впливає на подолання проблем, пов'язаних із захистом життя і здоров'я правоохоронців під час несення служби в особливих умовах.

Результати неузгодженості та невдало спланованих дій працівників міліції під час охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, припинення й попередження злочинів та інших правопорушень призводять до втрат особового складу (поранення, загибель, травмування тощо) [6]. Виникнення цих небезпечних факторів пов'язано не тільки з незнанням порядку дій у ситуації, яка виникла, а також у зв'язку з неналежною організацією професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ.

Значну роль у підготовці правоохоронців до несення служби в особливих умовах відіграє психологічна наука, тобто, в першу чергу, психологічна підготовка до професійної діяльності.

Питання вдосконалення професійної діяльності розглядалися ще на початку ХХ століття такими вченими, як Г. Мюнстерберг, О. Ліпман, В. Штерн, С.Г. Геллерштейн, М.Д. Левітов, О.М. Іванова, Є.О. Клімов та ін., які працювали в напрямку вивчення загальної психології, психології праці, вікової та педагогічної психології. В подальшому такі вчені, як М.І. Дьяченко, Б.Ф. Ломов, К.К. Платонов, О.М. Столяренко, А.В. Тімченко, О.Г. Базанов, І.І. Малоপুরін, Ю.М. Забродін, Л.П. Степанова, П.І. Клімук та ін. почали розробляти такі напрямки психологічної науки, як психологія діяльності в особливих умовах, військова і юридична психологія. Психологічну проблему готовності до діяльності вивчали М.І. Дьяченко, Л.А. Кандибович.

Проте аналіз наукових праць показав, що питання професійної та психофізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ до виконання своїх службових обов'язків потребує подальшого вивчення та вдосконалення, особливо під час дій в екстремальній ситуації.

Мета статті провести аналіз організації професійної та психофізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ до несення служби в особливих умовах та запропонувати шляхи щодо її вдосконалення.

На сучасному етапі органи внутрішніх справ вирішують складні завдання, що пов'язані із боротьбою зі злочинністю, котра дедалі стає все небезпечнішою і поширенішою. Важкі умови, в яких доводиться виконувати свої професійні обов'язки, вимагають від правоохоронців певного професіоналізму та високого рівня їх підготовки до професійної діяльності [3, с. 3].

В особливих умовах несення служби ефективність діяльності працівників органів внутрішніх справ під час проведення необхідних службових дій, забезпечення особистої додаткової безпеки, в першу

чергу, залежать від їхньої психофізичної підготовки, а також від наявності професійних вмінь своєчасно приймати правильні рішення в екстремальних ситуаціях.

Професійна підготовка рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України – це організований, безперервний і цілеспрямований процес з оволодіння знаннями, спеціальними уміннями і навичками, необхідними для успішного виконання оперативно-службових завдань [2].

Загалом порядок організації професійної підготовки, завдання і зміст навчання працівників органів внутрішніх справ визначаються вимогами Законів України “Про міліцію”, “Про освіту”, “Про вищу освіту”, міжнародними угодами, ратифікованими Україною, нормативно-правовими актами МВС України і знаходять безпосереднє відображення в навчальних, тематичних планах, програмах, розкладах занять.

Згідно із “Настановою з організації професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України” професійна підготовка має певні завдання, а саме: оволодіння знаннями і спеціальними навичками для виконання службових обов’язків з охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю та оперативно-службових завдань; підвищення професіоналізму працівників органів внутрішніх справ шляхом удосконалення спеціальних навичок; зміцнення зв’язків з населенням, забезпечення працівниками міліції прав людини в ході виконання ними службових обов’язків, підвищення рівня загальної культури рядового і начальницького складу; розвинення у працівників органів внутрішніх справ особистих високоморальних якостей, патріотизму, відповідальності, здібностей до ініціативних дій, сумлінного виконання професійного обов’язку.

Система професійної підготовки включає основні організаційні види навчання, які забезпечують його безперервність: початкова підготовка; післядипломна освіта; службова підготовка; самостійна підготовка [2].

В свою чергу, службова підготовка особового складу органів внутрішніх справ включає в себе: функціональну підготовку; тактику дій особового складу в типових і екстремальних ситуаціях; вогневу підготовку; загальнопрофільну підготовку (медична підготовка, засоби зв’язку і спеціальної техніки, цивільна оборона), а також психологічну та фізичну підготовку [2].

Отже, розглянемо більш детально завдання, зміст та організацію психологічної та фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ.

Згідно з “Настановою про організацію фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ” фізична підготовка спрямована на всебічний гармонійний розвиток працівників, виховання в них високих морально-вольових якостей, формування навичок застосування прийомів самозахисту без зброї, подолання смуг перешкод, прищеплення особовому складу потреби фізичного та морального вдосконалення, готовності до виконання службових обов’язків [2].

Зміст психологічної підготовки особового складу визначається відповідними програмами та тематичними планами, що складаються службою психологічного забезпечення, головними (старшими) психологами разом з працівниками, відповідальними за службу підготовку в органах внутрішніх справ.

Психологічна підготовка – це комплекс заходів психолого-педагогічного характеру, спрямованих на формування, підтримку і розвиток у працівників психологічних та морально-ділових якостей, спрямованих на здійснення внутрішнього самоконтролю і психологічної готовності до дій у типових і екстремальних ситуаціях при виконанні службових завдань.

Заняття з особовим складом з психологічної підготовки організовуються головними (старшими) психологами під загальним керівництвом начальників служб, органів і підрозділів внутрішніх справ.

Питання психологічної підготовки відпрацьовуються також на практичних заняттях з функціональної, вогневої, фізичної, тактичної та інших видів підготовки особового складу [2].

У системі службової підготовки застосовуються такі форми навчання, як семінари, практичні заняття, оперативні тренування, командно-штабні і тактико-спеціальні навчання з управління силами і засобами в умовах ускладнення оперативної обстановки.

Методи навчання в системі службової підготовки: індивідуальний та груповий.

Сучасна професійна діяльність працівників міліції характеризується спрямованістю на забезпечення високої готовності до виконання своїх професійних обов’язків, вирішення поточних завдань, що виникають під час несення служби, високою відповідальністю за виконання службових завдань, захист життя та здоров’я громадян, що пов’язано з постійним ризиком, можливістю застосування спеціальних засобів та вогнепальної табельної зброї. В таких ситуаціях працівники міліції піддаються особливій психологічній та фізичній небезпеці, насамперед під час несення

служби в особливих умовах – екстремальні ситуації, масові заворушення, групові порушення громадського порядку, активна діяльність організованих злочинних груп. Тому відсутність або недостатність професійних знань призводять до невиконання важливих завдань в повному обсязі і, як наслідок, отримання травм, поранень та навіть загибелі правоохоронців.

Усі ці характеристики зумовлюють необхідність якісної, насамперед психофізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ до ефективного здійснення службової діяльності.

У зв'язку з цим проблема підвищення рівня професіоналізму кадрового складу органів внутрішніх справ стає ще більш гострою. Співробітники органів внутрішніх справ повинні володіти певним набором знань і умінь, необхідними діловими та особистісними якостями, що відповідають специфіці роботи. Отже, вони мають володіти такими рисами психіки, які будуть сприяти ефективному виконанню професійних обов'язків.

Відповідно до цих вимог необхідно проводити формування особистості працівника ОВС, яке здійснюється в процесі соціалізації людини в рамках оперативно-службової діяльності та під час проведення певної професійної та психофізичної підготовки. Від успішності цього формування залежить якість виконання службових обов'язків та кінцевий результат роботи.

Проте, аналізуючи роботу органів внутрішніх справ, спостерігаємо, що цей процес відбувається досить складно та напружено. Про це свідчать: плінність кадрів, непоодинокі випадки порушення дисципліни та законності серед співробітників ОВС. У зв'язку з цим необхідно оптимізувати й активізувати процес професійної підготовки з метою вироблення необхідних для служби якостей шляхом цілеспрямованого впливу на особистість працівника.

Як зазначалось вище, під час виконання своїх службових обов'язків співробітникам доводиться діяти в умовах, які значно впливають на стан їхнього здоров'я, життя, рівень працездатності та якість виконання поставлених завдань. У зв'язку з виникненням обставин, що утворюють певні труднощі в професійній діяльності, від правоохоронців вимагаються швидкі, безпомилкові та точні дії. Одним із основних компонентів правильних дій в екстремальних ситуаціях є високий рівень професійної підготовки. Тому виникає необхідність системного підходу до вдосконалення методів професійної підготовки в діяльності міліції, що, в свою чергу, дає можливість створити ефективну систему, яка відповідає загальнодержавним вимогам до правоохоронних органів.

Поряд з цим необхідно звернути увагу на найважливіші показники психологічної підготовки до виконання професійних завдань працівниками органів внутрішніх справ в екстремальних умовах, серед яких: адаптивні здібності до стресу, професійна надійність, емоційна стійкість. Тому недостатній розвиток адаптивних здібностей до стресу, невміння регулювати свої психофізіологічні й психічні стани можуть призводити до серйозних негативних наслідків, що стосуються як діяльності, так і фізичного й психічного здоров'я правоохоронців.

З метою уникнення вказаних наслідків необхідно створювати злагоджену систему психологічного забезпечення. Основною метою цієї системи під час професійної підготовки до виконання службових завдань є підтримка й оптимізація адаптивності до стресу за допомогою злагодженої системи психологічних, соціально-психологічних і психофізіологічних заходів. Перед системою психологічного забезпечення діяльності в екстремальних умовах стоять певні завдання: забезпечення надійності й безпеки діяльності в екстремальних умовах та забезпечення адаптації в умовах професійного стресу [5].

Під час несення служби в особливих умовах, тобто при виникненні різного роду екстремальних ситуацій, виникають певні стрес-фактори, серед яких можна виокремити такі: психологічні – неочікуваність стимулу, інформаційна невизначеність, підвищена відповідальність, раптовість впливу, одноманітність дій, дефіцит часу й інформації, небезпека для життя і здоров'я, напружені стосунки в колективі, невизначеність, складність завдання, висока оперативність, новизна, наявність перешкод, незвичайність завдання; надзвичайні обставини – небезпека для життя і здоров'я; смерть колег, близьких, рідних [4; 5].

Тому система психологічного забезпечення діяльності в екстремальних ситуаціях має охоплювати всі етапи роботи з персоналом: вихід на роботу, адаптація в екстремальних умовах діяльності, психофізична підготовка, виконання завдань щодо дій в екстремальних ситуаціях тощо [5].

Особливості психофізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ до дій в екстремальних ситуаціях полягають в проведенні комплексу психологічних, соціально-психологічних, фізичних, психофізіологічних заходів, які спрямовані на підвищення адаптивності до стресу, забезпечення безпеки діяльності в екстремальних умовах, формування індивідуальної і групової професійної надійності.

В результаті психофізичної підготовки у працівників міліції формується готовність до безпомилкових, ефективних дій в умовах

професійного стресу й ризику з мінімальними витратами адаптивних ресурсів та розвиток адаптивних здібностей до стресу.

Метою та результатом психофізичної підготовки є психологічна та фізична готовність до дій в екстремальних умовах, яка складається з таких блоків: особистісна готовність – включає розвиненість і сформованість адаптивних індивідуально-психологічних та індивідуально-психофізіологічних властивостей; функціональна готовність – припускає сформованість професійно важливих знань, умінь і навичок адаптивного копінгу й управління станами [1; 5; 7].

Рівень та ефективність психофізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ до діяльності в екстремальних ситуаціях значною мірою залежить від психологічної готовності та психологічної стійкості. Психологічна стійкість проявляється у здатності зберігати стан нормального функціонування психіки, доцільно діяти, незважаючи на перепони. В свою чергу, до психологічної готовності входять такі компоненти, як: мотиваційний, орієнтаційний, операціональний, вольовий та оціночний.

Загалом у психологічній підготовці, яка здійснюється в підрозділах органів внутрішніх справ, можна виділити три етапи формування готовності до несення служби в особливих умовах, тобто до дій в екстремальних ситуаціях.

На першому етапі необхідно завчасно сформувані у працівників міліції готовність до дії в екстремальній ситуації, тобто необхідно розвинути такі якості, як впевненість в собі та в своїх колегах, своїй підготовленості, вміння керувати своїми емоціями, самовладання, а також цілеспрямованості при прийнятті рішення. Метою цього етапу підготовки є виконання певних завдань: цілеспрямоване проведення виховної роботи в процесі службової діяльності; внесення певних змін в заняття з фізичної та вогневої підготовки; з метою формування емоційно-вольової стійкості, проведення спеціальних вправ за допомогою психологічних тренінгів та засобів імітації оперативно-службової обстановки.

Другий етап передбачає безпосереднє формування готовності до виконання складних завдань. Мета етапу полягає в моделюванні майбутніх умов несення служби, обговорення оптимальних дій та їх послідовності, тобто створення так званого “передстартового стану”. Показниками готовності до виконання поставлених завдань є цілеспрямована змобілізованість психічних властивостей і процесів, установка на максимально раціональне використання своїх сил на подолання труднощів і досягнення позитивного результату, концентрація на самому завданні та шляхах його

реалізації. Як свідчать результати проведених досліджень, у працівників міліції перед складними ризикованими діями проявляється різноманітність психічних станів: одні зберігають нормальні фізіологічні та психологічні показники, другі переживають сильне хвилювання і тривогу, треті відчують напруженість і невпевненість.

На третьому етапі – підтримання готовності в процесі виконання складного завдання – з метою формування готовності до несення служби в екстремальних ситуаціях необхідно за рахунок взаємопов'язаного та цілеспрямованого впливу на працівників міліції провести такі заходи: обговорити зміст завдання та ознайомити з обставинами майбутніх дій; організувати проведення необхідних вправ та тренувань; за допомогою психологічних тренінгів активізувати самоналаштування на успішні дії.

Також під час проведення психологічної підготовки працівників органів внутрішніх справ до несення служби в особливих умовах необхідно враховувати ряд чинників, які впливають на ефективність реагування правоохоронців на екстремальну ситуацію.

По-перше, це інтенсивність і сила подразника. Так, відсутність необхідної інформації щодо майбутнього перебігу подій, неочікуване застосування злочинцем зброї чи інших засобів підвищеної небезпечності можуть викликати стрес. Навпаки, наявність повноти інформації і достатнього часу дозволяє працівнику мобілізувати всі свої зусилля на успішне виконання поставленого завдання.

По-друге, це індивідуально-психологічні особливості – стриманість в емоціях; врівноваженість; швидке подолання переживання невдачі та розчарування; стійкість до небезпеки та невдач у сполученні з виправданим ризиком; стійкість до перенапруження, розсудливість. Наявність певних властивостей психічних пізнавальних процесів та психофізіологічних властивостей дозволяє працівникам міліції швидше переробляти інформацію та приймати правильне рішення.

По-третє, це психологічна підготовленість до дій в екстремальних ситуаціях. Психологічна підготовленість працівників правоохоронних органів залежить від наявності певних знань щодо існуючих форм екстремальних ситуації, методів та засобів їх подолання. При цьому має бути сформована так звана професійна пильність, яка допомагає вчасно виявити ознаки загрози, правильно оцінити ситуацію, що склалася. На противагу професійній пильності стає недбалість, яка характеризується зниженою концентрацією уваги, невмінням правильно і вчасно розпізнати та оцінити небезпеку.

Четвертим чинником є функціональний стан організму, коли під впливом втоми, перенесеного захворювання, серії невдач та гострих переживань тощо зменшується поріг корисної напруженості.

Отже, організація психофізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ на належному рівні дозволяє приймати правоохоронцям правильні рішення та діяти відповідно до екстремальної ситуації, яка виникла під час несення служби.

Висновки

1. Професійна підготовка працівників органів внутрішніх справ до несення служби в екстремальних умовах має включати в себе цілісну систему психологічних, фізичних, соціально-психологічних і психофізіологічних заходів.

2. Формування психологічної готовності працівників правоохоронних органів до професійної діяльності передбачає достатню розвиненість і вираженість її структурних компонентів: мотиваційного, орієнтаційного, операціонального, вольового, оціночного, що є показником високого рівня готовності працівників міліції до несення служби в особливих умовах.

3. Підтримання психофізичної готовності працівників міліції до ефективних дій під час виникнення екстремальних ситуацій залежить від ступеня сформованості навичок саморегуляції.

4. Під час проведення психологічної підготовки працівників органів внутрішніх справ до несення служби в особливих умовах необхідно враховувати ряд чинників, які впливають на ефективність реагування правоохоронців на екстремальну ситуацію: інтенсивність і силу подразників; індивідуально-психологічні особливості; психологічну підготовленість; функціональний стан організму.

Список використаних джерел

1. Дьяченко М. И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях / М.И.Дьяченко, Л.Л.Кандибович, З.А.Пономаренко. – Минск: Издательство “Университетское”, 1985. – 206 с.
2. Настанова з організації професійної підготовки рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 11.07.2006 р. № 693.
3. Наукові розробки академії – вдосконаленню практичної діяльності та підготовки кадрів органів внутрішніх справ (за

- результатами науково-дослідних робіт у 1993 році): Матеріали науково-практичної конференції. Київ, 1-2 лютого 1994 року. – Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1994. – 296 с.
4. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности. – СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1991. – 152 с.
 5. Розов В.І. Психологічна підготовка до діяльності в умовах професійного стресу / В.І.Розов // В зб. Психопрофілактична робота з персоналом: теоретичні та організаційно-практичні питання. – К.: КНУВС, 2007.
 6. Філатов С.Д. Заходи щодо запобігання втрат особового складу під час проведення спеціальних операцій по затриманню озброєних злочинців та дій в екстремальних ситуаціях / С.Д.Філатов, Н.М.Малівська, П.О.Тітаренко. – К.: РВВ МВС України, 1996. – 32 с.
 7. Юрьева Л. Н. Кризисные состояния / Л.Н.Юрьева. – Днепрпетровск, 1999. – 345 с.

In the article the features of the organization of psychological and physical training police officers for service in special circumstances. It's observed the aims and objectives of the mind-body training. There are three main stages of formation of readiness for service in special circumstances, to act in emergency situations. It has defined groups of factors affecting the efficiency of the police officers responding to an emergency. We describe a group of factors to consider when conducting psychological training.

Key words: mental preparation, physical training, professional activities, special conditions of service, law enforcement agencies.

Отримано: 18.11.2011 р.